

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

THE FORMATION OF POTENTIAL SMALL ENTERPRISE, BASIS OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL TERRITORIES

У статті розглянуто умови формування потенціалу малого підприємства як основи конкурентоспроможності сільських територій. Надано визначення понять «потенціал», «виробничий потенціал». Здійснено групування поняття «потенціал» за 4 підходами. Описано етапи оцінки перспективних можливостей розвитку внутрішнього потенціалу підприємства. Також подано порядок оцінювання, що об'єднується сукупністю компонентів і процесів, які можна описати за допомогою динамічних і статистичних законів розвитку. Відзначено, що основною метою формування потенціалу малого підприємства на сільських територіях є забезпечення ефективних шляхів використання ресурсів і резервів підприємства.
Ключові слова: потенціал, виробничий потенціал, підприємства, малі підприємства, сільські території, конкурентоспроможність, ресурси.

В статье рассмотрены условия формирования потенциала малого предпринимательства как основы конкурентоспособности сельских территорий. Даны определения понятий «потенциал», «производственный потенциал». Осуществлена группировка понятия «потенциал» по 4 подходам. Описаны этапы оценки перспективных возможностей развития внутреннего потенциала предприятия. Также предоставлен порядок оценивания, который объединяется сово-

купностью компонентов и процессов, которые можно описать с помощью динамических и статистических законов развития. Отмечено, что основной целью формирования потенциала малого предприятия на сельских территориях является обеспечение эффективных путей использования ресурсов и резервов предприятия.

Ключевые слова: потенциал, производственный потенциал, предприятия, малые предприятия, сельские территории, конкурентоспособность, ресурсы.

The article considers the conditions for the formation of the potential of small business as the basis of the competitiveness of rural areas. The definitions of "potential", "production potential" are given. The evolution of the interpretation of the term "potential" is considered and its grouping is carried out in 4 approaches. The stages of estimation of perspective opportunities of development of the internal potential of the enterprise are described. An evaluation procedure is also presented that combines a set of components and processes that can be described with the help of dynamic and statistical laws of development. It was noted that the main goal of forming the potential of a small enterprise in rural areas is to provide efficient ways of using the resources and reserves of the enterprise.

Key words: potential, production potential, enterprises, small enterprises, rural territories, competitiveness, resources.

УДК 65.012:631.11

Коробка С.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Постановка проблеми. Важливою передумовою трансформаційних процесів на сільських територіях і в сільському господарстві України є адаптація виробництва до підвищення інноваційної активності ринкового середовища за умов забезпечення відтворення виробничого потенціалу підприємства. Одними з найвагоміших проблем підвищення виробничого потенціалу малих підприємств на сільських територіях та їх інноваційної активності є забезпеченість ресурсами, ефективність їх використання і вивчення їх властивостей. Для того щоб малі підприємства могли функціонувати на сільських територіях і бути конкурентоспроможними, необхідно раціонально використовувати потенціал, який вони мають, і враховувати можливості, які відкриють доступ до зовнішнього середовища. Оскільки сільські території є місцем розвитку, який обмежений аграрним виробництвом та життям сільського населення, сільський розвиток не вимірюється показниками виключно аграр-

ного сектору економіки, а вимагає використання диференційованого підходу до визначення потенціалу малих підприємств. Проте недосконалість національної методології стратегічного планування та прогнозування розвитку сільських територій створює передумови постійного пошуку раціонального та ефективного використання виробничих потенціалів малих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні розробки учених-економістів, їх досвід у теорії оцінки потенціалу знайшли висвітлення в публікаціях таких вітчизняних дослідників, як, зокрема, П. Саблук, В. Месель-Васеляк, О. Гудзинський, О. Данилевич, П. Кашарін, С. Мочерний, Т. Калінеску, В. Кузьменко, М. Михайленко, О. Федонін, І. Репіна. Але низка питань теоретичного та методичного характеру потребує подальших поглиблених досліджень з урахуванням специфіки трансформаційних процесів в Україні. У багатьох дослідженнях виробничий потенціал

підприємств, зокрема малих підприємств на сільських територіях, висвітлюється досить фрагментарно. В них часто недостатньо чітко визначено сутність виробничого потенціалу як реально діючої складної системи виробничих ресурсів з усіма її особливостями та характеристиками.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем формування і визначення потенціалу малого підприємства на сільських територіях; розробка шляхів підвищення рівня багатфункціональності сільських територій; обґрунтування стратегічного значення підвищення виробничого потенціалу малого підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під конкурентоспроможністю сільських територій варто розуміти комплексну характеристику господарсько-фінансової діяльності, визначеної в просторі та часі, яка дає змогу території зберігати або нарощувати свої ринкові позиції порівняно з конкурентами.

Конкурентними сільські території стають тоді, коли вони стають високо компетентними у визначеній сфері, що приводить до досягнення стратегічних цілей діяльності та повного використання потенціалу діяльності. Малі підприємства на сільських територіях набувають конкурентоспроможності по відношенню до інших учасників ринку за рахунок власної унікальності, стійкості до змін оточуючого середовища та власних результатів діяльності.

Основними вимогами до конкурентоспроможності малого підприємництва на сільських територіях, на нашу думку, є унікальність по відношенню до інших учасників ринку, що дає можливість підприємству перебувати тривалий час на ринку; пошук власної клієнтської бази шляхом задоволення специфічних потреб споживачів; визначення його потенціалу.

Вміла реалізація підприємницького потенціалу сприяла розвитку країн з ринковою економікою. Сьогодні вчені-економісти виділяють чотири фактори виробництва, такі як праця, земля, капітал, підприємництво. Саме підприємство створює конкурентне середовище через стимулювання господарської активності запровадження нової техніки та технологій. Оскільки основною метою підприємництва є одержання прибутку, що сприяє розвитку перспективних напрямів господарської діяльності, а отже, є важелем зміни структури економіки, це позитивно впливає на використання ресурсів та забезпечує стимули до високоефективної праці.

Для здійснення соціально-економічного розвитку підприємств на сільській території необхідні матеріальні ресурси (фінансові, матеріально-технічні та нематеріальні активи). Проте проблема визначення потенціалу (можливостей) підприємства є досить важливою як в теоретичному, так і в практичному значеннях. Вивчення виробничого потенціалу сільської території та підприємств, які

функціонують на цій території, дасть можливість визначити сумарний потенціал регіону, що приведе до вибору та обґрунтування довгострокових цілей подальшого розвитку.

Ефективним і раціональним результатом використання потенціалу малого підприємства на сільських територіях є створення якісно нових виробничих фондів, які є перспективними інвестиційно-технологічними системами. Проте реалізація потенціалу підприємства не тільки здійснюється у створенні основних фондів, але й сприяє появі особливих (специфічних) ресурсів, які можуть бути притаманні сільській території [5].

Для здійснення аналізу виробничого потенціалу малих підприємств на сільських територіях варто подати визначення понять «потенціал підприємства», «виробничий потенціал підприємства», «стратегічний потенціал підприємства».

Поняття «потенціал» (рос. «*потенциал*», англ. «*Potential*», нім. «*Potential n*», від лат. «*potential*») означає можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані.

Економічний енциклопедичний словник дає таке визначення потенціалу: «наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використати їх для досягнення поставленої мети» [4]. В цій енциклопедії подається також визначення поняття «виробничий потенціал», який розглядають у таких двох аспектах: реальний обсяг продукції, який можна виготовити за повного використання наявних ресурсів; наявні та потенційні можливості виробництва, наявні фактори виробництва, забезпеченість його певними видами ресурсів [4].

Автори словника-довідника «Генеза ринкової економіки» [2] визначають потенціал як засоби, запаси та джерела, що є у наявності та можуть бути використані для досягнення певної мети, вирішення деякого завдання, а також можливості окремої особи, суспільства та держави в певній галузі.

О. Федонін в етимологічному значенні визначає «потенціал» як «приховані можливості», які у господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю. Тлумачний словник української мови під терміном «потенціал» розуміє «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [12, с. 5].

І. Отенко розкриває сутність поняття «виробничий потенціал» як діалектичну єдність можливостей, процесів їх реалізації, здібностей працівників підприємства пізнавати та створювати можливості, інтегруючи в процесі і в часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ і послуг [8].

О. Гудзинський та С. Судомир описують потенціал організації як здатність останньої та її системи менеджменту упереджувально формувати збалансований комплекс можливостей (конкурент-

них переваг) щодо задоволення потреб споживачів та виконання стратегічного розвитку суб'єктів діяльності, їх конкурентоспроможності, здатності до завчасної адаптації стосовно змін у зовнішньому середовищі [1].

Наведені вище визначення поняття «потенціал» вживаються для позначення засобів, запасів і джерел, що є в наявності і можуть бути використані для досягнення певної мети, рішення будь-якої задачі, а також можливостей окремої персони, суспільства чи держави в певній області. Якщо говорити про виробничий потенціал малого підприємства на сільських територіях, то він є максимально допустимою сукупністю активних і пасивних, явних і прихованих можливостей якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства в певному середовищі господарювання з урахуванням ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень.

Підходи до трактування поняття «потенціал» можна умовно згрупувати у такі [3].

1) Ресурсний підхід. За ним потенціал підприємства розглядається як наявність ресурсної складової та потенційної можливості її використання, а не як взаємопов'язана сукупність ресурсів та можливостей підприємства, що визначає перспективи його діяльності.

2) Результативний підхід. Термін «потенціал підприємства» підмінюється термінами виробничого, майнового, фінансового потенціалу підприємства.

3) Виробничий підхід. За цим підходом виробничий потенціал та економічний потенціал отожднюються, на основі чого аналіз економічного потенціалу проводять, аналізуючи виробничу діяльність підприємства.

4) Управлінський підхід. Основним фактором за цим підходом, від якого залежить вся господарська діяльність, є людські ресурси. При цьому не розглядаються всі інші ресурси підприємства.

Отже, виробничий потенціал малого підприємства на сільських територіях – це основні виробничі фонди підприємства, до яких входять основні фонди та виробнича інфраструктура.

Особливу увагу у визначенні структури потенціалу підприємства на сільських територіях науковці-дослідники приділяють таким його складовим, як засоби праці, робоча сила, предмети праці та природні ресурси.

Повна характеристика величини та структури потенціалу малого підприємства на сільських територіях підтверджує доцільність включення в нього таких елементів: використовувана енергія, описи систем збереження, оброблення та використання інформації, досвід господарювання.

Успішний розвиток і функціонування малого підприємства на сільських територіях є раціональним відтворювальним використанням наяв-

ного потенціалу регіону. З практичної точки зору виробничий потенціал малого підприємства на сільських територіях слід приймати як сукупність ресурсів, завдяки яким воно функціонує та виробляє продукцію в необхідному обсязі. До складу виробничого потенціалу малих підприємств на сільській території відносять [9]:

- потенціал землі та природно-кліматичні умови;
- потенціал основних засобів (засоби праці);
- потенціал оборотних засобів (предмети праці);
- потенціал нематеріальних активів;
- потенціал технологічного персоналу (робоча сила).

Таким чином, визначення категорії «потенціал» тією чи іншою мірою спираються на ресурси малого підприємства на сільських територіях та на досягнення поставлених цілей підприємства за допомогою цих ресурсів. Але ж наявність ресурсів у тому чи іншому складі не може гарантувати досягнення цілей підприємства. Необхідно враховувати потенційні можливості визначеного малого підприємства щодо мобілізації того чи іншого набору ресурсів з метою досягнення цілей. Ці потенційні можливості визначаються з урахуванням досвіду роботи малого підприємства на ринку його продукції, кваліфікаційного рівня менеджерів, стану та перспектив розвитку виробничих потужностей, реальних можливостей економічного зростання тощо. Також не варто забувати про фінансові та інформаційні ресурси, які обслуговують виробництво, хоча деякі автори їх відносять до допоміжних, а земельні, матеріально-технічні і трудові – до основних [6].

Наявність та якість ресурсів і компетенцій (здібностей умінь робити будь-що) істотним чином обумовлює та індивідуалізує можливість подальшого розвитку малого підприємства на сільських територіях.

Рівень потенційних можливостей подальшого розвитку визначається наявністю власних ресурсів, ресурсним забезпеченням та ресурсами зовнішнього середовища; збалансованістю наявного потенціалу та його пристосованістю до вибраних стратегій розвитку підприємства; здатністю сформулювати упереджувальну систему управління підприємством та його потенціалом.

Формування потенціалу підприємства – це процес ідентифікації та створення діапазону підприємницьких можливостей, їх структуризація та побудова певних організаційних форм для стабільного розвитку та ефективного відтворення. Процес формування виробничого потенціалу малого підприємства в сільській місцевості повинен враховувати його стан (тобто життєвий цикл підприємства) та бути пов'язаним з формуванням основної місії та цілей діяльності.

На всіх етапах процесу управління потенціалом підприємства виникає потреба в його оцінюванні,

чіткість і повноцінність якого підвищують рівень обґрунтованості управлінських рішень.

Оцінка перспективних можливостей розвитку внутрішнього потенціалу підприємства передбачає такі етапи [7]:

1) формування системи показників (елементів виробничого потенціалу), що обумовлюють внутрішні перспективи зростання конкурентного статусу підприємства;

2) оцінка можливостей розвитку окремих елементів виробничого потенціалу;

3) визначення значущості окремих елементів виробничого потенціалу для розвитку підприємства загалом;

4) узагальнення індивідуальних оцінок перспектив розвитку внутрішнього потенціалу.

Організація оцінки потенціалу малого підприємства на сільських територіях визначає порядок системи оцінки, що об'єднується сукупністю компонентів і процесів, які можна описати за допомогою динамічних та статистичних законів розвитку.

Динамічні закони розвитку виявляють себе через однозначність причин і наслідкових зв'язків, тоді як статистичні закони є єдністю необхідних і випадкових подій. Якщо, статистичні закони організації упорядковують структуру оцінки потенціалу малого підприємства на сільських територіях, то динамічні закони визначають закономірність функцій системи його оцінки.

Методичні підходи до оцінювання потенціалу малого підприємства на сільських територіях визначаються трьома підходами, такими як витратний, порівняльний і результативний. Витратний підхід об'єднує сукупність методів, що націлені на визначення вартості об'єктів оцінки на основі витрат на його створення і використання. Порівняльний підхід дає можливість визначити вартість об'єкта оцінки на базі порівняння з об'єктами наявних ринкових угод. Результативний підхід оцінює вартість складових потенціалу підприємства на основі чистого доходу та результатів його використання.

Наукові розробки з проблеми оцінки потенціалу малого підприємства на сільських територіях поділяються залежно від оцінного базового критерію, що вибирається. Найбільш об'єктивним та адекватним критерієм оцінки потенціалу малого підприємства є їх ринкова вартість, тобто можна вважати, що базисом для оцінки методології необхідно вважати сукупність принципів, що базуються на міжнародних стандартах оцінки [12].

Слід виділити методичні підходи до оцінки потенціалу, які сформульовані на основі часу оцінки, що береться до уваги як ознака класифікації. Якщо враховувати тільки минулий час, методи зараховуються до групи витрат; якщо тільки дійсний час, вони зараховуються до порівняльних (ринкових); якщо до уваги береться тільки майбут-

ній час, вони зараховуються до групи результативних (доходних) [12].

Комплексний аналіз потенціалу малого підприємства на сільських територіях конкретизується у певних показниках та є своєрідним поглядом на його діючі стратегії з урахуванням впливу внутрішнього та зовнішнього середовища. Ефективний розвиток малого підприємства на сільських територіях залежить переважно від двох найважливіших факторів, а саме рівня виробничого потенціалу та рівня його використання. Аналіз потенціалу малого підприємства на сільських територіях разом із синтезом становить складний метод системного мислення.

Перспективний і стратегічний процес формування виробничого потенціалу малого підприємства на сільських територіях передбачає здійснення багатооб'єкційних інвестиційних проектів, корисний ефект від яких очікується в досить тривалій перспективі.

Основною метою формування виробничого потенціалу підприємства як основи конкурентоспроможності сільських територій є забезпечення ефективних шляхів використання резервів та ресурсів території з метою раціоналізації його стратегій на всіх етапах розвитку. В процесі реалізації вказаної мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- забезпечення високих темпів економічного розвитку підприємства разом із соціально-екологічними факторами;

- забезпечення виконання зобов'язань перед усіма учасниками зі спільними інтересами;

- застосування ресурсозберігаючих технологій, а також мінімізація використання ресурсів на основі максимізації використання резервів;

- зменшення економічних ризиків;

- забезпечення стабільності та стійкості функціонування підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, виробничий потенціал як складова потенціалу малого підприємства на сільських територіях поєднує ресурсну, функціональну та ресурсно-цільову сторони економічної системи. Успішний розвиток і функціонування малого підприємства на сільських територіях є раціональним та відтворювальним використанням наявного потенціалу регіону. З практичної точки зору виробничий потенціал малого підприємства на сільських територіях слід приймати як сукупність ресурсів, завдяки яким воно функціонує та виробляє продукцію в необхідному обсязі.

Виробничий потенціал малого підприємства на сільських територіях – це максимально допустима сукупність активних і пасивних, явних і прихованих можливостей якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства в певному середовищі господарювання з урахуванням ресурсних,

структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень.

Організація оцінки потенціалу малого підприємства на сільських територіях характеризується відносними, що в процесі стратегічного та тактичного управління відображають різноманітні інтереси. Забезпечення підвищення ефективності використання виробничого потенціалу як вирішального фактору функціонування будь-якого підприємства, зокрема малого, а також економічного та соціального розвитку регіону потребує розроблення адекватних сучасним умовам організаційно-економічних механізмів управління, подальшого вдосконалення форм і методів управління ним.

Результативність та ефективність управління сучасним малим підприємством на сільських територіях та його потенціалом значною мірою залежать від того, яких принципів дотримуються керівники, приймаючи управлінські рішення, і які методи вони застосовують для їх реалізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гудзинський О., Судомир С., Гуренко Т. Управління формуванням конкурентного потенціалу підприємств (теоретично-методологічний аспект): монографія. Київ: ІПК ДСЗУ, 2010. 212 с.
2. Генеза ринкової економіки: терміни, поняття, персоналії / за наук. ред. Г. Башнянина, В. Іфтемічука. 2-ге вид., випр. і доп. Львів: Магнолія 2006, 2007. 688 с.
3. Данилевич О., Кашаріна П. Методичні підходи до оцінювання стратегічного потенціалу для забезпечення конкурентних позицій підприємства на ринку. Європейський вектор економічного розвитку. 2015. № 1. С. 66-73.
4. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / за ред. С. Мочерного. Львів: Світ, 2006. Т. 2. 568 с.
5. Калінеску Т., Романовська Ю., Кирилов О. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток: монографія. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. 272 с.
6. Кузьменко В., Шиптенко Г. Виробничо-ресурсний потенціал України та ефективність його використання. Економіка України. 1992. № 4. С. 51-59.
7. Михайленко М. Стратегічний потенціал підприємства як об'єкт управління. URL: www.rusnauka.com/3_ANRR_2009/Economics.
8. Отенко И. Аграрный потенциал: исчисление и использование. Харьков: изд-во ХНЭУ, 2004. 216 с.
9. Малік М., Лупенко Ю., Романова Л. та ін. Підприємництво в аграрній сфері економіки / за ред. П. Саблука, М. Маліка. Київ: ІАЕ, 2005. 514 с.
10. Рєпіна І. Підприємницький потенціал: методологія оцінки та управління. Вісник Української академії державного управління при Президентіві України. 2008. № 2. С. 262-271.
11. Саблук П., Месель-Веселяк В., Федоров М. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення). Економіка АПК. 2009. № 12. С. 3-13.
12. Федонін О., Рєпіна І., Олексюк О. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 316 с.